

דיין שנשא ונתן ביד (סנהדרין לג)

גליון 444

איתא במשנה בדף לב. דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה. ובדף לג. ורמינהו דן את הדין, זיכה את החייב, חייב את הזכאי, טימא את הטהור, טיהר את הטמא, מה שעשה עשוי וישלם מביתו. מבואר במשנה שהדין חוזר אם הדיין טעה, ואילו בברייתא מבואר שהדין אינו חוזר אלא שהחכם משלם לנידון שהפסיד בגללו.

ובגמ' נאמרו כמה תירוצים ליישב את הסתירה. רב יוסף תירץ כאן במומחה כאן בשאינו מומחה, דבמומחה הדין חוזר (באופן שיש גדול ממנו) ובשאינו מומחה אינו חוזר. רב ששת תירץ כאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת, שאם היתה טעות בדבר משנה, הדין חוזר. ורב חסדא תירץ כאן שנטל ונתן ביד, כאן שלא נטל ונתן ביד.

ופירש"י נשא ונתן ביד, מה שעשה עשוי (הדין של הברייתא), לא נשא ונתן ביד אלא ציוה לבעל דין, והוא עשה מעצמו, מחזיר הממון מזה שקיבלה לזה שנתנו. (רש"י גרס נשא ונתן ביד, ולא נטל ונתן ביד).

אבל לא מבואר הטעם, למה בנשא ונתן ביד הדין קיים וחייב לשלם, ובלא נשא ונתן ביד הדין חוזר, דמאי שנא. ונראה מרש"י שלא ביאר את הטעם, שלמד את הגמ' כפשוטה, דמה שעשה עשוי פירושו שהוא עשה בעצמו שאז יש תוקף לדין שלו ואינו חוזר. משא"כ בלא נשא ונתן אלא ציוה לבעל דין והוא עשה מעצמו הרי שהדיין לא עשה אלא הנידון עשה מעצמו, ולכן אין כאן מה שעשה עשוי אלא הדין חוזר.

ובחי' רבינו יונה כתב אבל מתניתין דהכא בשלא נתן ביד, שלא החזיק הדיין כ"כ את דבריו, ולפיכך הדין חוזר, עכ"ד. משמע שבזה שעשה מעצמו החזיק דבריו והפסק התחזק, ולכן אינו מתבטל. אבל באופן שהוא לא עשה מעשה הרי לא החזיק דבריו, ודין כזה יכול להתבטל. הדין של קם דינא הוא רק כשנתן משנה תוקף לפסק שלו. וכנראה זהו גם כוונת רש"י שאם עשה בעצמו מה שעשה עשוי. זה גופא הטעם, כי עשה בעצמו. וכעין זה כתב בחי' הר"ן דכשעשה מעשה יפה כח הדין ולכן אינו חוזר. ומשמע שהוא מהסברא של מה כח ב"ד יפה, דהיות ופסק וביצע הדין בעצמו אין הדין יכול להתבטל. (ולפי"ז אולי אין זה סברא בחזק הדין אלא בכבוד ב"ד שמשום כבודם לא נבטל דינם).

וכן העיר בחזון איש (חו"מ סנהדרין סי' טז אות ב) וז"ל ולא נתפרש טעמא דרב חסדא אבל נראה דמחלק בין עביד מעשה להוציא הדין לפועל ובין לא עביד מעשה, דכל זמן דלא עביד הדיין מעשה נוח לבטל הפסק ולחזור, עכ"ל (והביא שכן כתבו בנמוק"י ובמלחמות). והיינו כהנ"ל דקם דינא חל רק אם פסק וביצע אבל כל זמן שלא עשה בעצמו, יכול הדין להתבטל.

והנה ביד רמה כתב דכיון דכי יהיב ליה בעל דין לחבריה אדעתא דדינא דחייביה יהיב ליה, דאי מדעתיה דידיה לא הוה יהיב ליה ולא מידי, מצי אמר ליה הב לי מאי דשקלת מינאי שלא כדין, ולפיכך מחזירין. ואידך מתני' דדן את הדין בשנשא הדיין ונתן ביד, דהא לית לבעל דין גבי בעל דיניה ולא מידי, דלאו איהו יהיב ליה אלא דיינא הוא דיהיב ליה, ודיינא נמי לית ליה גביה ולא מידי, וכי יהיב ליה אודי ליה דשפיר יהיב ליה, הלכך מה שעשה עשוי.

וביאור דבריו דאם הנידון נתן ע"פ הדיין, יכול לטעון לתובע שלקח ממנו שלא כדין דהא לקח ממנו בגלל הדיין והדיין טעה, ולכן עליו להחזיר מה שלקח אבל כשהדיין בעצמו נתן לו אין לנידון זכות לתבוע מהתובע להחזיר דהא הוא לא לקח ממנו אלא הדיין נתן לו. ואין לדיין זכות לתבוע לקבל חזרה כי בזמנו נתן לו מרצונו, הלכך מה שעשה עשוי.

וכעין זה ביאר באבן האזל (פ"ו סנהדרין) דבנו"נ יש רשות לבעל דין לתבוע הדיין בעצמו והוי כמו שהוא לקח על אחריותו, ולכן אם נבוא לומר דחזר הדין יהיה רק בעד הדיין בעצמו, וע"ז יוכל לומר הבע"ד כיון

שאתה בעצמך פסקת אין לך רשות לתבוע, דאדיבורא קמא אני סומך. אבל בלא נו"נ ביד תחילת הדין היא בין הבעלי דינים כשהדיין רוצה לחזור, ולכן הוא יכול לחזור וחזור הדין.

לפי היד רמה הנידון הוא אם הבעל דין יכול לתבוע ביטול הדין מהתובע, וכשנו"נ אין לו אפשרות זו וגם הדיין אינו יכול לחזור בו. ולפי האבן האזל זה מתחיל להפך דבנו"נ יש לו אפשרות לתבוע מהדיין עצמו לשלם לו אבל בלא נו"נ הדיין יכול לבטל הדין.

ישנו מהלך אחר לגמרי בהבנת דברי רב חסדא. הרי"ף כתב (דף יא: לדפי הרי"ף) וטעמא דהא מילתא משום הפסד ממונו של בעל דין, דהיכא דלית ליה פסידא לבעל דין כגון שנשא הדיין ונתן ביד דחייב לשלם מביתו אמרינן מה שעשה עשוי. והיכא דאית ליה לבעל דין פסידא כגון שלא נשא הדיין ונתן ביד דאינו חייב לשלם לא אמרינן מה שעשה עשוי אלא מחזירין בין לזכות בין לחובה.

הרי שלא כתב הרי"ף דיש יותר חוזק לדין אם נשא ונתן ביד אלא הכל תלוי בהפסד הבעל דין. ואם הדיין עשה מעשה באופן שהוא חייב לשלם על הנזק שעשה א"צ לבטל הדין כי המפסיד יקבל כספו מהדיין. אבל באופן שלא עשה מעשה ויהיה פטור (דהרי"ף ס"ל שאין הדיין חייב משום דינא דגרמי) מבטלין הדין כדי שיקבל כספו חזרה. וביאר הר"ן שרבנן תיקנו לבטל הדין כדי שלא יפסיד.

וא"כ יוצא דלרבינו יונה הנשא ונתן ביד נותן תוקף לדין שיהא קם דינא. ואילו לפי הרי"ף בכל אופן קם דינא אלא שאם לא עשה מעשה וא"א לחייב הדיין לשלם תיקנו לבטל את הדין כדי שהבעל דין לא יפסיד.

והנה הרמב"ם כתב (פ"ו סנהדרין ה"ג) היה הטועה מומחה בית דין ולא נטל רשות ולא קבלו אותו בעלי דינין עליהן או שלא היה מומחה אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהן לדון להן כדין, וטעה בשיקול הדעת, אם נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי וישלם מביתו. ואם לא נו"נ ביד יחזור הדין. ואם א"א לחזור ישלם מביתו.

מבואר בסוף דברי הרמב"ם שאם אי אפשר להחזיר הדין, ישלם אפי' באופן שלא נשא ונתן ביד. והעיר הכס"מ דבזה הרמב"ם לא פסק כהרי"ף. לפי הרי"ף רק באופן שנשא ונתן ביד חייב לשלם כי אם לא עשה מעשה אינו אלא גרמי והרי"ף כתב (יב:): שדיין אינו חייב משום גרמי (דא"כ אף אחד לא ירצה להיות דיין).

אבל הרמב"ם ס"ל דדיין חייב משום דינא דגרמי ולכן באופן דא"א לחזור והנידון יפסיד, חייב הדיין לשלם. אמנם הנתיבות (סי' כה ס"ק יד) נקט דהרמב"ם לא ס"ל כהרי"ף כלל, דהרי"ף ס"ל דהדר דינא משום פסידא דבעל דין אבל הרמב"ם לא ס"ל כן. וזה שמשלם הוא מדינא דגרמי דס"ל לרמב"ם שחייב (דלא כרי"ף) אלא דלמה לא נאמר הדר דינא ואז לא יצטרך לשלם. על זה הביא דבירושלמי מבואר דמה שעשה עשוי הוא משום קנס שהגיס דעתו לדון יחידי. וס"ל לרמב"ם דהיינו טעמא דרב חסדא דמחלק בין נשא ונתן ביד או לא, דלא קנסינן רק כשנשא ונתן ביד, שעשה מעשה אבל כשלא עשה מעשה רק שהורה בדיבור לא קנסינן ליה על דיבורו. ולזה שפיר פסק במומחה וקיבלו דלא שייך הגיס דעתו ממילא לא קנסינן ליה שיהיה מה שעשה עשוי אלא חוזר הדין. ובא"א להחזיר דחייב לשלם היינו משום דחייב משום דינא דגרמי.

אם הדין היה חוזר אז הדיין לא היה מפסיד. ובאופן שעשה בידיים קנסו אותו שיהיה מה שעשה עשוי ולא יחזור הדין, ויצטרך לשלם מביתו. ובאופן שלא שייך קנס לא יקנסו והדין יחזור. ובאופן שאין הדין יכול לחזור נשאר הדין שחייב משום דינא דגרמי.

ולפי"ז ס"ל לרמב"ם שכל הדין של קם דינא בטעות אינו בגלל חוזק הדין אלא לקנוס הדיין שהוא ישלם. ולסיכום יוצא שלרבינו יונה קם דינא כי החזיק דינו ע"י מעשיו. וליד רמה כי אין לו טענה נגד בעל דינו כדי שיחזיר דינו. ולרי"ף מעיקר הדין קם דינא אבל באופן שלא עשה מעשה ולא יוכל לתבוע מהדיין, ביטלו הדין כדי שלא יפסיד. ולרמב"ם לפי הנתיבות מה שקם דינא הוא משום קנס וזה רק באופן שעשה מעשה.

והנה בהא דמשלם הדיין כשטעה יש לדון אם חייב משום מזיק או מטעם אחר. ברבינו גרשום (בכורות כח:): כתב שנשא ונתן ביד, שנטל בידיים מזה ונתן לזה, ולא גורם הוא אלא גוזל. הרי שלמד שאינו משלם מדין מזיק אלא מדין גזול. ולפי"ז הקשה הגרי"ז דהא מבואר בסוגיין שיש פטור במומחה, ובבעל המאור כתב (דף י: לדפי הרי"ף) שהוא פטור דהו"ל כאנוס בטעותו, דבשלמא במזיק יש פטור של אנוס אבל היכן מצינו פטור אנוס בגזול. והאריך בזה בזכרון שמואל (סי' נו) אם יש פטור אנוס בגזול או לא.

ולפי"ז ס"ל לרמב"ם שכל הדין של קם דינא בטעות אינו בגלל חוזק הדין אלא לקנוס הדיין שהוא ישלם. ולסיכום יוצא שלרבינו יונה קם דינא כי החזיק דינו ע"י מעשיו. וליד רמה כי אין לו טענה נגד בעל דינו כדי שיחזיר דינו. ולרי"ף מעיקר הדין קם דינא אבל באופן שלא עשה מעשה ולא יוכל לתבוע מהדיין, ביטלו הדין כדי שלא יפסיד. ולרמב"ם לפי הנתיבות מה שקם דינא הוא משום קנס וזה רק באופן שעשה מעשה. והנה בהא דמשלם הדיין כשטעה יש לדון אם חייב משום מזיק או מטעם אחר. ברבינו גרשום (בכורות כח:): כתב שנשא ונתן ביד, שנטל בידיים מזה ונתן לזה, ולא גורם הוא אלא גוזל. הרי שלמד שאינו משלם מדין מזיק אלא מדין גזול. ולפי"ז הקשה הגרי"ז דהא מבואר בסוגיין שיש פטור במומחה, ובבעל המאור כתב (דף י: לדפי הרי"ף) שהוא פטור דהו"ל כאנוס בטעותו, דבשלמא במזיק יש פטור של אנוס אבל היכן מצינו פטור אנוס בגזול. והאריך בזה בזכרון שמואל (סי' נו) אם יש פטור אנוס בגזול או לא.